

'יורקמו שר הברד'

בספר דניאל פרק ג מסופר איך שחנניה מישאל ועזריה ניצלו מכבשן האש - נבוכדנצר ראה שמלאך ("בר אלהין", דניאל ג, כה) שנשלח על ידי הקב"ה נכנס לכבשן כדי להציל את שלושת הצדיקים (פס' כח). בגמרא פסחים קיח, א מסופר מיהו המלאך שהציל אותם, ובאיזה דרך עשה זאת:

דרש ר' שמעון השלוני, בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש עמד **יורקמו שר הברד** לפני הקב"ה, אמר לפניו, רבש"ע, ארד ואצנן את הכבשן ואציל לצדיקים הללו מכבשן האש. אמר לו גבריאל אין גבורתו של הקב"ה בכך, שאתה שר ברד והכל יודעין שהמים מכבין את האש, אלא אני שר של אש ארד ואקרר מבפנים ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס. אמר לו הקב"ה רד.

זו המימרא היחידה שיש לנו בספרות חז"ל מאת ר' שמעון השלוני, אולם עיקריה מוכרים ממקומות אחרים: גבריאל הוא המלאך שעוזר לדניאל להבין את חזיונותיו (דניאל ח, טז; ט, כא), ואין פלא אם כן שהוא בא לעזור לחברים של דניאל. כמו כן, העניין של "נס בתוך נס" בהקשר של ברד ואש מובא גם בשמות רבה (יב, ד) בעניין מכת הברד במצרים. אבל יורקמו עצמו, שמוזכר רק כאן מכל ספרות חז"ל, מעלה מספר שאלות. כמה מפרשים מתייחסים לשאלת המהרש"א כאן למה יורקמו לא הציע גם כמה מאות שנים קודם לצנן את הכבשן כדי להציל את אברהם אבינו מנמרוד, או לשאלה של תוספות בתענית ב, א איזה מפתחות בדיוק לא נמסרו למלאכים. אבל לא מצאתי התייחסות לשמו המוזר של שר הברד. ראשית, היינו מצפים ששמו של שר של ברד יסתיים בסימות "אל", כמו הרבה מלאכים מוכרים. ובאמת בספר חנוך החיצוני (ג יד, ד) אנו מוצאים שהמלאך הממונה על ברד נקרא ברדיאל. שנית, מה הפשר של השם 'יורקמו'? זו הגירסה בגמרות המודפסות ובכתב יד ונציה (V 4087). אמנם, בכתבי יד אחרים² השם הוא יורקמי³, כמו במדרש תהלים קיז, ג, בתוספות תענית ב, א ד"ה וישמע, ובעין יעקב. בספרות הרבנית היותר מאוחרת נמצאות גם

1 אהרן היימאן, תולדות תנאים ואמוראים, חלק שלישי (לונדון תר"ע), דף 1225.

2 Munich Cod. Hebr. 6; Munich Cod. Hebr. 95; JTS Rab. 1608; JTS Rab. 1623; Columbia T141; Vatican Ebr. 109; Vatican Ebr. 134, Cambridge Geniza fragment T-S F2(1).142

3 עיין רפאל ראבינאוויטץ, דקדוקי סופרים - מסכת פסחים (מינכן, תרל"ד), דף 374, הערה ש.

הגירסאות ירוקמי⁴ וירקמיאל⁵.

הראשון שניסה להסביר את מקור השם הזה הוא ר' בנימין מוספיא, בתוספות שלו לספר הערוך. רב"מ היה גם בקי בלטינית, יוונית וערבית⁶, ובסוף הערך "ירקומי" הוא מציע שהשם מבוסס על מילה יוונית, שפירושה שמש המשרת בקודש, "ואולי שר של ברד הוא מהפחותים בין שרי מעלה"⁷, ולכן נקרא שמש ולא שר. קאהוט בהערותיו על הערוך הבין שמוסיפא התכוון למילה (ἱεροκόμος - hierokomos)⁸ שפירושה "אחראי על מקדש"⁹. אמנם מילה זאת מאוד נדירה ביוונית, ויש לנו רק מקור אחד לשימוש בה בכל הכתבים שבידינו כיום¹⁰, לכן קשה לשער שמילה כה נדירה בשפה זרה שימשה למקור של השם.

קאהוט עצמו הבין שהצירוף הוא של המילים 'יורק' בעברית והמילה 'ברד' בערבית¹¹. אמנם המילה בערבית לברד (مطر) דומה למילה העברית ואין בה צליל של האות מ"ם כלל, אך העניין כבר תוקן ב"הערות ותיקונים להערוך השלם" בסוף כרך ח, שם מובא שהמילה בערבית צריכה להיות مهو, שנשמעת כמו "מה הוא"¹². בספר תוספות הערוך השלם מובא שפירוש ירוקמי הוא דבר שהוא "בלי שום ערך", וכן משמעות המילה בערבית¹³, קרוב להצעה של רב"מ שהשר הזה "הוא מהפחותים בין שרי מעלה".

אייזלר שיער שהשם בנוי על צירוף של המילים 'יורק-מי', כלומר מי ששופך מים¹⁴. ביאור זה הוא המקובל היום¹⁵. ר' ראובן מרגליות הציע שהגירסה היא יורקמי, ופירושו

4 יהודה חורב, עורך, רבנו יצחק אבוהב, מנורת המאור (ירושלים, מוסד הרב קוק, תשכ"א), דף 253.
5 חוה פרנקל-גולדשמידט, עורכת, ר' יוסף איש רוסיים, ספר המקנה (ירושלים, מקיצי נרדמים, תש"ל), דף 50.

6 Marvin Heller, *The Seventeenth Century Hebrew Book* (Leiden: Brill, 2011), p. 533.

7 בנימין מוספיא, מוסף הערוך (אמסטרדם התט"ו), פה, ב.

8 חנוך יהודה קאהוט, ערוך השלם - כרך ד (וינה תרמ"ה), דף קסד.

9 Henry George Liddell. Robert Scott, *A Greek-English Lexicon - revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of Roderick McKenzie* (Oxford: Clarendon Press, 1940).

10 *Inscriptiones Graecae XIV.621*, ed. Georg Kaibel (Berlin: 1890).

11 קאהוט שם.

12 קאהוט כרך ח (וינה תרנ"ב), הערות ותיקונים להערוך השלם, דף מט.

13 שמואל קרויס, תוספות הערוך השלם (וינה: תרצ"ז), דף רטו.

14 Leopold Eisler, *Beiträge zur Rabbinischen Sprach und Altertumskunde* (Vienna: Herzfeld and Bauer, 1872) volume 1, p. 56.

15 עיין לדוגמא, ר' שלמה צדוק, מדרש שלמה - המאור לאגדה (ירושלים תשנ"ח), דף שכד.

'יורק-מי', המלאך שתפקידו לקרר מים¹⁶.

אולם קיימת גם אפשרות אחרת. ר' אלעזר מגרמיזא בספרו הקבלי 'סודי ירוק', בחלק 'אלפא ביתא' שיצא לאור רק לאחרונה, מסביר: "נקראים כל המלאכים על שם ממשלתם שהם ממונים עליהם, כגון יורקמי שר הברד, כשהחמה מכה בברד הוא כמו ירוק, ואש מתלקחת בתוך הברד ירוק"¹⁷. הקשר בין ברד ועננים ירוקים נמצא בספרות המדעית של זמנינו, והוצעו כבר כמה הסברים לתופעה זו שהייתה ידועה גם בימי קדם¹⁸. "יש הרבה דיווחים על סערות ירוקות... צבע זה נתפס כמבשר תנאים קשים, ובמיוחד ברד"¹⁹.

אפשר שתופעה זו אף מזוכרת בגמרא. בברכות נט, א מובא בשם רבא: "ברקא יחידאה וברקא חירא וברקא ירוקתא וענני דסלקן בקרן מערבית ואתיין מקרן דרומית ותרתו ענני דסלקן חדא לאפי חברתה, כולהו קשיין". בכתב יד פריז במקום "ברקא ירוקתא" מובא "ענני ירוקת"²⁰. על פי האמור, תופעות של ברק ירוק ועננים ירוקים הן תופעות קשות, מפני שהן קשורות לירידת ברד.

לפי זה אפשר לפרש בפשטות שהשם של שר הברד מבוסס על הצבע שנראה לעיתים בשמים בעת שיורד ברד. בכל הגירסאות של השם מופיע השורש יר"ק, והכוונה לצבע ירוק. אפשר גם להציע שהשם הוא אכן צירוף של המילים ירוק ומים, המים שיורדים כאשר השמים ירוקים, או אפילו שיש כאן משחק מילים, והכוונה גם למילה ירוק וגם לפועל 'ירק' במובן של 'לשפוך', כמו שהציעו קאהוט ואייזלר.

16 ר' ראובן מרגליות, מלאכי עליון (ירושלים, מוסד הרב קוק, תשמ"ח), דף סח, הערות לסימן קלו; ר' ראובן מרגליות, ניצוצי אור (ירושלים, מוסד הרב קוק, תשס"ב), דף ע.

17 ר' שלום הכהן וויס, עורך, ר' אלעזר מגרמיזא, סודי ירוק, ספר אלפא ביתא, אות ר' (ירושלים, מכון שערי זיו, תשמ"ה), דף קיט.

C. Donald Ahrens, Robert Henson, *Meteorology Today: An Overview* 18 (Boston: Cengage Learning, 2016), p. 566; Craig Bohren, Alistair Fraser, "Green thunderstorms". *Bulletin of the American Meteorological Society*, vol. 74, no. 11, November 1993, pp. 2185-2193; Frank W. Gallagher, III, "Distant Green Thunderstorms - Frazer's Theory Revisited." *Journal of Applied Meteorology*, vol. 39, no. 10, October 2000, p. 1754.

Reports of green thunderstorms abound...this color is often said to be an "indicator of severe weather, hail in particular." Frank Gallagher III, William Beasley and Craig Bohren, "Green Thunderstorms Observed." *Bulletin of the American Meteorological Society*, vol. 77, no. 12, December 1996, p. 2889.

20 רפאל ראבינאוויטץ, דקדוקי סופרים - מסכת ברכות (מינכן תרכ"ח), דף 334, הערה ע, פ; נחמן נתן קורונל, בית נתן (וינה, תרי"ד), דף לו, ב.